

Кальман Олександр Григорович –
головний науковий співробітник
Міжвідомчого НДЦ з проблем боротьби з
організованою злочинністю при Раді
національної безпеки і оборони України,
доктор юридичних наук, професор,

Христич Інна Олександрівна –
старший науковий співробітник Інституту
вивчення проблем злочинності АПрН
України, доцент

Злочинність в Україні: основні тенденції

У статті розглянуто основні показники офіційної кримінально-правової статистики, виявлено основні тенденції розвитку злочинності в Україні за роки незалежності. Основну увагу зосереджено на кримінологічній характеристиці злочинності у сфері економіки, організованої та службової злочинності. Окреслено проблемні питання щодо протидії злочинності, висловлено окремі пропозиції.

У цілому криміногенна ситуація в Україні за роки незалежності характеризується стабільною тенденцією до збільшення кількості зареєстрованих злочинів. Однак ця тенденція була не рівномірною і в окремі роки відбувалося зменшення рівня злочинності. Загальний стан злочинності за роки незалежності України можна прослідкувати за даними таблиці 1 [1].

Таблиця 1

Загальний стан злочинності в Україні

Роки	Зареєстровано злочинів	Динаміка (у %; + приріст; – зменшення)		Кількість на 100 тис. населення
		До 1991 р.	До попереднього року	
1991	405 516	–	–	784,5
1992	480 478	+ 18,5	+ 18,5	927,7
1993	539 299	+ 33,0	+ 12,2	1034,0
1994	572 147	+ 41,1	+ 6,1	1081,0
1995	641 860	+ 58,3	+ 12,2	1245,0
1996	617 262	+ 52,2	– 3,9	1207
1997	589 208	+ 45,3	– 4,5	1162
1998	575 982	+ 42,0	– 2,2	1145
1999	558 716	+ 37,8	– 3,0	1119
2000	567 795	+ 40,0	+ 1,6	1147
2001	514 497	+ 26,9	– 9,4	1057
2002	460 389	+ 13,5	– 10,5	955
2003	556 351	+ 37,2	+ 20,8	1159
2004	520 105	+ 28,3	– 6,5	1092
2005	485 725	+ 19,8	– 6,6	1024

2006	420 900	+ 3,8	- 13,3	894
------	---------	-------	--------	-----

Що стосується кількості осіб, які вчинили злочини, то цю динаміку можна простежити за даними таблиці 2.

Таблиця 2

Кількість осіб, які вчинили злочини

Роки	Кількість осіб, які вчинили злочини	Темпи зростання до попереднього року
1996	339 530	–
1997	337 908	99,5
1998	330 067	97,7
1999	316 995	96,0
2000	309 057	97,6
2001	284 724	92,1
2002	270 307	94,9
2003	259 721	96,1
2004	260 702	100,4
2005	237 187	91,0
2006	214 507	90,4

Але із загальної кількості осіб, які вчинили злочини, реально засуджено близько половини осіб.

Наведемо дані про загальну кількість засуджених в Україні (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість засуджених в Україні в 1990 – 2006 роках

Роки	Кількість засуджених	Темпи зростання, у %	
		До 1990 р.	До попереднього року
1990	104 199	100	–
1991	108 553	104,2	104,2
1992	115 260	110,6	106,2
1993	152 878	146,7	132,6
1994	174 959	167,9	114,4
1995	212 915	203,6	121,7
1996	242 124	232,4	113,7
1997	237 790	228,2	98,2
1998	232 598	223,2	97,8
1999	222 239	213,3	95,5
2000	230 903	221,6	103,9
2001	201 627	193,5	87,3
2002	194 212	186,4	96,3
2003	201 081	193,0	103,5
2004	204 797	196,5	101,8
2005	176 900	169,8	86,4
2006	160 900	154,4	91,9

Наведені дані свідчать про те, що кількість засуджених з 1990 року в середньому зросла майже вдвічі, у 2006 році, порівняно з 1996 роком, вона зросла на 64,7 %. Наочно видно, що, як правило, після року, коли спостерігається підвищення рівня злочинності (1995 р.) декілька років збільшується кількість засуджених осіб (1995 – 1997 роки), тому можна вважати, що у 2004 р. збільшилась кількість

засуджених через зростання рівня злочинності у 2003 р. Дані про кількість засуджених у 2005 р. та 2006 р. ще раз наочно свідчать, що зростання кількості зареєстрованих злочинів і осіб, які їх вчинили було штучним, інакше кількість засуджених у 2005 р. повинна була не зменшитися, а навпаки, можна було очікувати їх приріст.

Коефіцієнт судимості на 10 тис. середньорічного населення в 1996 році становив 47,4, у 1997 – 46,9, у 1998 – 46,2, у 1999 – 44,5, у 2000 – 45,2, у 2001 – 42,0, у 2002 – 41,3, у 2003 – 42,3, у 2004 – 43,3, у 2005 – 37,3, у 2006 – 34,2 засуджених.

Структуру злочинів можна прослідкувати за даними таблиці 4.

Таблиця 4

Структура злочинності в Україні у 2006 році

Назва видів злочинів	Показники у 2006 р.	Відсотки до всього
Всього злочинів	420 900	100
Бандитизм	25	0,01
Умисне вбивство	3220	0,8
Умисне тяжке тілесне ушкодження	5283	1,3
Згвалтування	993	0,2
Крадіжка	131 174	31,1
Грабіж	41 657	9,9
Розбій	6464	1,5
Вимагання	913	0,2
Шахрайство	16 160	3,8
Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами	11 059	2,6
Незаконне заволодіння автомобілями	7081	1,7
Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	233	0,1
Торгівля людьми	376	0,1
Створення або утримання місць розпусти і звідництво	490	0,1
ДТП зі смертельними наслідками	3255	0,8
Хуліганство	13 371	3,2
Інші види злочинів	179 146	42,6

При кримінологічних дослідженнях злочинності застосовується і такий показник як ціна злочинності, тобто обсяг і характер прямого та непрямого збитку від злочинів. За даними МВС України матеріальний збиток від злочинів за порушеними кримінальними справами у 2003 році склав 1 млрд. 552 млн., з них 988 млн. грн. у сфері економіки. Від злочинів постраждало 351,9 тис. осіб. Серед них було 8,6 тис. неповнолітніх, 113,7 тис. жінок, 41,6 тис. – пенсіонерів. У 2004 році за даними МВС України матеріальний збиток від злочинів за порушеними кримінальними справами у 2004 році склав 1,4 млрд., з них 927 млн. грн. у сфері економіки. Від злочинів постраждало 328 570, серед них було 9747 неповнолітніх, 107 011 жінок, 34580 пенсіонерів. У 2005 році матеріальні збитки від злочинів за порушеними кримінальними справами становили 1 млрд. 433 млн. грн., у тому числі у сфері економіки – 1 млрд. 57 млн. грн. Від насильницьких злочинів потерпіло 309,2 тис. осіб, із них 98,5 тис., або кожна третя – жінка. Серед потерпілих було 13,5 тис. неповнолітніх, що на 39,4 % більше, ніж у 2004 році, і 26,9 тис. пенсіонерів. У 2006 році матеріальні збитки від злочинів за порушеними кримінальними справами становили 1 млрд. 257 млн. грн., у тому числі у сфері економіки – 717 млн. грн. Від злочинів потерпіло 255,1 тис. осіб, із них 77,4 тис., або кожна третя – жінка. Серед потерпілих було 13,2 тис. неповнолітніх і 16,6 тис. пенсіонерів. Злочинність завдає

суспільству великої шкоди. На жаль, наводяться постраждалі лише серед фізичних осіб, а насправді постраждалими бувають і можуть бути юридичні особи, тому що крадіжки скоюються і по відношенню до майна юридичних осіб. Крім того, необхідно враховувати і той факт, що сума збитків за вироками суду завжди менша, ніж за статистичними даними, які наводяться органами МВС.

Більш наочна картина про кількість потерпілих за останні три роки представлена в таблиці (табл. 5).

Таблиця 5

Дані про потерпілих в Україні

Кількісні показники		Потерпіло від злочинів, за роками			З них загинуло		
		2004	2004	2006	2004	2005	2006
Усього осіб		328 570	309 208	255 122	9773	9795	9568
Рівень на 10 тис. населення		69,0	65,2	54,2	2,1	2,1	2,0
З них	Від тяжких та особливо тяжких злочинів	184 620	159 077	122 922	9061	9126	8858
У тому числі від:	Умисних убивств (та замахів)	3984	3529	3377	3475	3025	2931
	З них						
	двох або більше осіб		237	204		189	171
	згвалтувань (та замахів)	948	901	960			
	умисних тяжких тілесних ушкоджень	5855	5715	5235	1870	1872	1696
	Розбоїв	5781	7006	6678			
	Грабежів	40 601	47 360	41 847			
	Вимагань	1350	1080	912			
	Крадіжок	186 175	153 758	110 433			
Торгівля людьми	255	446	393				
	ДТП	11 117	15 138	15 082	2336	4005	3961

Аналіз соціально-демографічної структури злочинності свідчить, що питома вага жінок у загальній структурі злочинності за період незалежності України складає 15 – 16 %, неповнолітніх – 10 – 11 %.

Можна також навести структуру злочинців за родом занять у відсотках (табл. 6). Наведемо лише показники структури (у відсотках до загальної кількості).

Таблиця 6

Розподіл виявлених осіб за родом занять (у відсотках до загальної кількості)

№ з/п	За родом занять	Роки			
		2003	2004	2005	2006
1.	Працюючі за наймом	8,8	8,5	8,8	8,7
2.	Робітники сільського господарства	1,4	1,1	0,8	0,7
3.	Підприємці (без утворення юридичної особи)	1,0	1,1	1,2	1,3
4.	Власники, співвласники підприємств	0,4	0,4	0,3	0,3
5.	Військовослужбовці	0,0	0,0	0,0	0,0
6.	Працівники правоохоронних органів	0,1	0,1	0,2	0,2
7.	Працівники органів державної влади	0,3	0,3	0,2	0,3

	та управління, громадських об'єднань				
8.	Працевдатні, які не працюють і не навчаються	65,6	66,4	66,4	66,5
9.	Безробітні	9,4	8,6	9,0	9,1
10.	Учні та студенти	4,3	4,1	4,0	4,1
11.	Інші	8,7	9,4	9,1	8,8
Всього		100	100	100	100

Фактично увесь час дві третини від загальної кількості виявлених осіб, складають особи, які ніде не працювали, не навчалися і не мали постійного джерела доходів. У 2006 р. виявлено 141,3 тис. таких осіб. Безробітними вважалися 20,2 тис. осіб. Усього у 2006 р. було засуджено 105,2 тис. осіб, які на час вчинення злочину ніде не працювали і не навчалися чи перебували на обліку в державній службі зайнятості або 65,4 % [64,8 % у 2005 р.] від кількості всіх засуджених; із них 22,9 тис. осіб – раніше судимі, 10,2 тис. осіб на час вчинення злочину перебували на обліку в службі зайнятості.

Можна також проаналізувати структуру виявлених осіб, які вчинили злочини, за рівнем освіти (у відсотках до загальної кількості осіб) (табл. 7).

Таблиця 7

Структура осіб за рівнем освіти (у відсотках)

№ з/п	Освітній рівень	Роки			
		2003	2004	2005	2006
1.	Повна вища і базова вища	7,4	7,3	8,3	8,9
2.	Професійно технічна	22,3	21,5	21,6	22,8
3.	Повна загальна середня та базова загальна середня	52,2	54,2	55,0	55,4
4.	Початкова загальна та без освіти	18,1	17,0	15,1	12,9
Всього		100	100	100	100

Деяке зменшення кількості осіб з початковою загальною освітою та без освіти свідчить, на нашу думку, в першу чергу, про те, що за останні роки значно розширилися можливості для громадян України підвищити рівень своєї освіти, навіть відбуваючи покарання у місцях позбавлення волі.

Морально-психологічні ознаки характеризують інтелектуально-вольову, емоційну сферу особистості суб'єктів, які вчинили злочин (нахили, задатки, психічний стан та ін.). Однак в офіційній кримінально-правовій статистиці ці ознаки фактично не відображаються за виключенням вчинення злочинів у стані сп'яніння. У 2003 р. у стані сп'яніння злочини вчинили 37,9 тис. (15 %) осіб, або кожний восьмий. У 2004 р. виявлено 39 тис. злочинів, учинених особами в нетверезому стані, що на 3 % більше, ніж у 2003 р., з них – 1,7 тис. умисних убивств, або 45,5 % від кількості розслідуваних злочинів цього виду; 2,2 тис. – умисних тяжких тілесних ушкоджень, або 42,5 %; 466 – згвалтувань, або 51 %; 4,8 тис. – хуліганств, або 41,7 %. У 2005 р. 13,7 % вчинили злочини у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, у 2006 р. – 14,2 %. У 2006 р. таких осіб було 42,9 тис., практично як у 2005 р. кожний четвертий засуджений.

На обліку в органах МВС на травень 2004 р. знаходилося 122 тис. наркоманів. У середньому їх кількість щорічно збільшується на 5 – 10 %. Серед них 70 % – у віці до 30 років.

Окремого значення набуває такий показник, як розкриття злочинів. Зневіру людей до правоохоронних органів викликають факти нерозкриття злочинів. За даними МВС України, у 2005 р. не було розкрито 184,8 тис. злочинів, із них:

умисних убивств – 247, умисних тяжких тілесних ушкоджень – 1 тис., грабежів – 28, 2 тис., розбійних нападів – 1,6 тис., крадіжок із квартир – 26,7 тис. У цілому цей показник по країні коливався з 62,3 % у 1996 р. до 83,3 % у 2002 р. у 2006 році він склав 66,6 %.

Статистичні дані останніх років наочно свідчать про помітну тенденцію до гуманізації призначення судами кримінального покарання особам, визнаним винними у вчиненні злочинів. Так, щорічно зменшується кількість засуджених до позбавлення волі на певний строк. Суди призначали здебільшого покарання у вигляді позбавлення волі засудженим за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Так, як правило, частка цих осіб становила дві третини, або 68,5 %.

Судова система України дедалі більше орієнтується на європейські стандарти щодо питань призначення покарання. Проте, незважаючи на збільшення кількості осіб, яким суди призначали нові альтернативні види покарання, їх частка від усіх засуджених була незначною.

Суди призначили більш м'яке покарання, ніж це передбачено законом, із урахуванням особи винного і наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину.

Так, у 2006 р. до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, було засуджено 25,4 тис. осіб. У структурі видів покарання частка засуджених, до яких суди застосовували покарання альтернативні позбавленню волі збільшилася: у 2004 р. – 11,6 %; у 2005 р. – 13 %; у 2006 р. – 15,8 %. Зокрема, штраф, як основне покарання, накладено на 14,2 тис. осіб, або на 8,8 % від загальної кількості засуджених, що на 21,7 % більше, ніж у 2005 р.; арешт застосовано майже до 2 тис. осіб, або 1,1 %; обмеження волі – до 3,4 тис. осіб, або 2,1 %. Громадські роботи призначено 3,9 тис. осіб, що на 14 % більше, ніж у 2005 р., їх частка від загальної кількості засуджених становила 2,4 % [2].

Підвищена суспільна небезпека економічної злочинності у сфері економіки полягає в негативному її впливі фактично на всі інституції суспільства, порушення встановленого порядку функціонування матеріальної основи держави, економіки, окремих громадян. У своїх проявах злочинність у сфері економіки має певні особливості, відмінні від інших різновидів злочинів.

У звітах Департаменту інформаційних технологій тривалий час відокремлюються лише злочини у сфері економіки, які реєструвалися по лінії Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю МВС України. До них включаються дані про кількість злочинів проти власності, господарські злочини, злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж; а також злочини у сфері службової діяльності.

Економіка країни за роки незалежності має багато негативних проявів. Це обумовило зростання злочинів у сфері економіки. Статистичні дані наочно свідчать, що зменшення зареєстрованих злочинів відбулося лише у 2002 році, що пояснюється передусім змінами в законодавстві та обліку цих злочинів. При чому, незалежно від кількості зареєстрованих злочинів, простежується процес, пов'язаний зі становленням та консолідацією кримінальних організованих формувань у сфері економіки [3] (табл. 8).

Таблиця 8

Загальний стан злочинів у сфері економіки в Україні

Роки	Зареєстровано злочинів	Динаміка (у %; + приріст; – зменшення)	
		До 1992 р.	До попереднього року
1992	35 872	-	-
1993	39 917	11,3	11,3
1994	45 171	25,9	13,2

1995	58 986	64,4	30,6
1996	59 137	64,9	0,2
1997	62 371	73,9	5,5
1998	65 322	82,1	4,7
1999	65 724	83,2	0,6
2000	51 705	44,1	- 21,3
2001	41 779	16,5	- 19,2
2002	32 237	- 10,1	- 22,8
2003	43 200	20,4	34,0
2004	44 171	23,1	2,2
2005	45 107	25,7	2,1
2006	42 606	18,8	- 5,6

Такі істотні коливання даних обумовлені, по-перше, зміною понятійного апарату; по-друге, лібералізацією кримінальної репресії; по-третє, орієнтацією правоохоронної системи на порушення кримінальних справ про дріб'язкові злочини; по-четверте, високим рівнем латентності цих видів злочинів, а також політичними кон'юктурними моментами.

Слід зазначити, що рівень латентності економічних злочинів найвищий. Всі задання щодо скорочення латентності злочинності, які ставилися перед правоохоронними органами фактично не виконувалися. Необхідно провести такі заходи, які привернули б увагу суспільства до таких негативних наслідків, які несе в собі подальше зростання латентності злочинності, особливо в сфері економіки.

Реалізація заходів щодо скорочення латентності злочинності у сфері економіки обов'язково буде сприяти підвищенню достовірності, об'єктивності, повноти та надійності даних щодо всієї злочинності. І лише за таких умов можна більш реально оцінити стан злочинності в Україні і прогнозувати тенденції її змін у майбутньому.

У таблиці 9 наведено показник структури злочинів у сфері економіки.

Таблиця 9

Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері економіки

Роки	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Показник у %	34,6	32,7	34,7	43,8	52,8	52,1	52,9	51,7	47,4

Наведені дані дозволяють дійти висновку, що серед цих злочинів переважають тяжкі та особливо тяжкі, при чому вчинювались вони у найбільш важливих для економіки держави сферах.

На пріоритетних напрямках економіки за цей же час викривалась значна кількість злочинів (табл. 10) [4].

Таблиця 10

Викрито злочинів (тисяч)

Роки	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Фінансово-кредитній	8,5	9,9	9,0	7,9	X	X	X	X	X
Зовнішньоекономічної діяльності	1,8	2,1	2,0	1,9	2,1	1,9	1,9	1,5	1,2
У сфері приватизації	2,5	3,0	3,6	3,8	4,5	3,6	3,4	3,5	3,3
Паливно-енергетичному комплексі	X	X	5,6	5,2	5,8	3,9	4,4	4,1	2,8

Протягом усього періоду незалежності України спостерігалася напружена криміногенна ситуація у паливно-енергетичному комплексі. Тут через напрацьовані криміналітетом противоправні схеми оплати енергії та енергоресурсів здійснюється відтік до 20 % зібраних з енергоринку грошових коштів до “тіньового” сектора. Лише у 2003 році підконтрольні державі облэнерго безоплатно відпустили електроенергії на суму 570 млн. грн. Протягом останніх років фізичні обсяги втрат електроенергії збільшилися майже у 2 рази і, за даними Головного контрольно-ревізійного управління, щорічно становлять близько 7 млрд. кВт/год [4]. Тому на тлі цих даних дуже дивно виглядають статистичні дані 2006 р., коли кількість виявлених злочинів, вчинених у паливно-енергетичному комплексі зменшилася на 31,7 % порівняно з 2005 р., в якому також їх кількість зменшилася.

Організована злочинність – це кримінологічне поняття, яким позначається певне антисоціальне кримінальне явище. У правовій літературі воно вживається у вузькому й широкому значеннях. Так, у рекомендаціях ООН “Практичні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю”, зазначено, що під організованою злочинністю слід розуміти відносно велику групу стійких злочинних утворень, які мають своє керівництво, займаються злочинною діяльністю в корисливих інтересах і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протиправних заходів, як насильство, залякування, корупція й розкрадання у великих розмірах.

Проблеми боротьби з організованою злочинністю в економічній сфері турбують усі країни світу, а їх вирішення отримало в останні роки міжнародне занепокоєння. Організовані злочинні групи впливають на різні царини життєдіяльності держав, усе активніше перетинають кордони, створюють транснаціональні компанії, які зайняті злочинним бізнесом у різних галузях економіки. За офіційними статистичними даними у сфері економіки у 2002 р. діяли 26,4 % організованих злочинних груп, у 2003 – 29,9 %, у 2004 – 36,4 %, у 2005 – 32,0 %, у 2006 – 35,4 %. Найбільша кількість груп за вказаний період діяла в паливно-енергетичному комплексі, в агропромисловому комплексі, в сфері банківської й зовнішньоекономічної діяльності.

В українській економіці активно діє не тільки вітчизняний, а й зарубіжний криміналітет як з близького, так і далекого зарубіжжя. Економічні труднощі України приваблюють, бо існує можливість легалізації незаконних доходів у найважливіших секторах економіки, організації їх відтоку за кордон. За нашими даними, 3,5 % організованих злочинних груп діяли в межах близького зарубіжжя (СНД), 2,1 % – в межах далекого зарубіжжя.

Питома вага злочинів у сфері службової діяльності складає у 2003 р. – 3,2 %, у 2004 р. – 3,2 %, у 2005 р. – 3,7 %, у 2006 р. – 3,9 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів.

Існуюча практика статистичного обліку засуджених, коли їх обліковують лише за більш тяжкий злочин або за найбільш поширеними злочинами, призводить до того, що кількість засуджених за злочини у сфері службової діяльності серед загальної кількості засуджених осіб складає 1,5 – 1,6 %, тобто в два рази менше, ніж встановлених і зареєстрованих злочинів у загальній кількості злочинів.

Дані про кількість засуджених за вчинення службових злочинів осіб свідчать про неухильне їх зростання (з 552 у 1990 році до 5116 у 2000 році). Зростання склало 926,8 %, хоча загальна кількість засуджених зросла за цей час лише на 221, 6 %, таким чином, кількість засуджених за службові злочини зростала у 4,2 рази швидше ніж загальна кількість засуджених осіб.

Окрім того, занадто високий рівень латентної злочинності у сфері службової діяльності ускладнює оцінку її реального стану. А якщо врахувати ту обставину, що лише одна третина кримінальних справ про злочини у цій сфері діяльності доходить до судового розгляду, то можливо зробити висновок, що держава проти цього лиха

не застосовує усіх засобів боротьби. За оцінками експертів, розмах “тіньової” економіки, до якої належить й службова злочинність, сягає щорічному державному бюджету. Ці оцінки зроблені без урахування швидкості обігу грошової маси і товарів. Якщо ж брати до уваги і цей важіль, то експертні оцінки дають нам надзвичайно оптимістичну картину. Дійсна ж картина гірша.

Відповідно до тяжкості вчинених злочинів усі злочини у сфері службової діяльності розподілялися протягом 2002 – 2006 років таким чином: (табл. 11) у відсотках до загальної кількості зареєстрованих злочинів.

Таблиця 11

Розподіл вчинених злочинів у сфері службової діяльності за тяжкістю

Види	2002	2003	2004	2005	2006
Особливо тяжких	367	435	448	583	542
Тяжких	9424	9397	8670	9003	7002
Середньої тяжкості	5082	5189	4780	5004	4408
Невеликої тяжкості	3216	3242	2958	4317	5650
Всього	18 089	18 263	16 856	18 907	17 602

З наведених даних видно, що відбулися істотні зміни у структурі тяжкості вчинених злочинів у сфері службової діяльності за 2006 рік – значно збільшилася кількість злочинів невеликої тяжкості.

Можна проаналізувати структуру зареєстрованих злочинів, обчисливши питому вагу кількості окремих зареєстрованих злочинів за статтями чинного КК України до їх загальної кількості (табл. 12).

Таблиця 12

Структура зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності

Стаття КК України	Роки					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зловживання владою або службовим становищем	42,0	40,3	37,4	35,8	32,6	27,4
Перевищення влади або службових повноважень	5,6	7,3	8,5	8,4	8,6	7,8
Службове підроблення	30,3	28,5	27,6	28,2	} 38,4	38,3
Службова недбалість	10,1	8,4	10,2	9,2		8,0
Одержання хабара	8,1	12,0	12,8	13,8	15,5	14,3
Давання хабара	3,9	3,5	3,5	4,6	4,9	4,2
Провокація хабара	0,0	0,0	–	0,0	0,0	0,0
Всього	100	100	100	100	100	100

З усіх наведених даних можна зробити висновок, що даний вид злочинів має тенденцію до неухильного зростання.

За оцінками деяких спеціалістів до кримінально-правової статистики потрапляє від 2 до 5 % хабарництва. На нашу думку, рівень латентної хабарництва набагато вищий. Майже кожний з опитаних нами громадян давав хабара службовим особам, а більше 70 % – робили це неодноразово. Випадки хабарництва, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, складає близько $\frac{1}{4}$ [5].

Наведемо офіційні статистичні дані про зареєстровані факти хабарництва в країні (табл. 13).

Таблиця 13

Хабарництво (ст. ст. 368 – 370 КК України)

Роки	Зареєстровано злочинів	Динаміка (у %; + приріст; – зменшення)	
		До 1991 р.	До попереднього року
1991	1028	–	–
1992	988	– 3,9	– 3,9
1993	1336	+ 30,0	+ 35,2
1994	1591	+ 54,8	+ 19,1
1995	1860	+ 80,9	+ 16,9
1996	1905	+ 85,3	+ 2,4
1997	2216	+115,6	+ 16,3
1998	2448	+138,1	+ 10,5
1999	2326	+126,3	– 5,0
2000	2273	+121,1	– 2,3
2001	2275	+121,3	+0,1
2002	2812	+173,5	– 5,6
2003	2980	+189,9	+ 6,0
2004	3108	+202,3	+ 4,3
2005	3771	+266,8	+ 21,3
2006	3259	+ 217,0	- 13,6

Про соціально-демографічну характеристику особи, яка вчинила службовий злочин, дають уявлення такі дані (табл. 14).

Таблиця 14

Характеристика осіб за статтю та віком

Кількісні показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Всього виявлено осіб	8648	7765	7599	7062	7047	6903
З них жінки – кількість	2965	2381	2194	1937	1978	2104
У % до всього	34,3	30,7	28,9	27,4	28,1	30,5
Вік осіб						
До 18 років	2 (0,0 %)	5 (0,1 %)	6 (0,1 %)	2 (0,0 %)	5 (0,1 %)	0 (- %)
18–24	225 (2,6 %)	240 (3,1 %)	243 (3,2)	289 (4,1 %)	281 (4,0 %)	255 (3,7 %)
25-29	514 (6,0 %)	421 (5,4 %)	372 (4,9)	386 (5,5 %)	496 (7,0 %)	496 (7,2 %)
Кількісні показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
29-39		1614 (20,8)	1525 (20,1)	1440 (20,4)	1530 (21,7)	1535 (22,2)

40-49	} 7221 (83,5 %)	2760 (35,5)	2825 (37,2)	2489 (35,2)	2242 (31,8)	2185 (31,7)
50-59		2108 (27,2)	2094 (27,5)	1912 (27,1)	1952 (27,7)	1933 (28,0)
60 років більше	686 (7,9 %)	617 (7,9 %)	534 (7,0)	544 (7,7 %)	541 (7,7 %)	497 (7,2 %)

У структурі осіб, що скоїли службові злочини, жінки зустрічаються частіше, ніж серед осіб, які вчинили усі інші види злочинів. Їх частка у цих злочинах у два – три рази вища, ніж серед інших видів злочинів. У віковій характеристиці відзначається зміщення до більш старших вікових категорій порівняно з загальною злочинністю. Основну вікову групу складають особи старше 30 років. Це також пояснюється загальною демографічною характеристикою осіб, які працюють на відповідних посадах (зокрема, особа призначається на посаду, пов'язану з матеріальною відповідальністю, як правило, тоді, коли вона має значний трудовий стаж і життєвий досвід). Відповідно, у цих осіб вищий і освітній рівень порівняно із злочинцями інших категорій. Напевно, це обумовлено тією обставиною, що для зайняття службовою діяльністю потрібна відповідна спеціальність і кваліфікація.

Значна більшість (до 95 %) службових осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, – представники середньої і найнижчої управлінської ланки. Серед них перше місце займають низові працівники, які безпосередньо несуть матеріальну відповідальність за майно, яке їм доручене. Рахункові працівники, які відповідають за постановку обліку майна (бухгалтери), а також за здійснення безпосереднього контролю за його зберіганням (інвентаризатори, ревізори), складають одну десяту засуджених. Працівники адміністративного апарату рідко виступають у ролі суб'єктів службових злочинів, що розглядаються. Службові особи адміністративного апарату складають невеликий відсоток від загальної кількості тих, хто вчинив службові злочини.

Особам, які вчиняють службові злочини, властиві такі риси, як корисливість, потяг до зловживання владою, адміністрування (це особливо характерно для тих, хто припускає перевищення повноважень), зневага до закону і нехтування обов'язками виконувати його, підлабузництво, формальне або легковажно-безвідповідальне ставлення до наслідків своїх дій і рішень, зневага до людей тощо.

Аналіз динаміки і структури сучасної злочинності дозволяє виділити три основні її тенденції. *Перша.* Незважаючи на всі коливання динаміки злочинності, безперечно спостерігається загальна тенденція до її збільшення як за абсолютними показниками, так і відносно чисельності населення. І на цьому фоні здаються явно передчасними оптимістичні заяви деяких посадових осіб правоохоронних органів щодо ознак стабілізації і навіть початку перелому у динаміці злочинності, починаючи з 2005 року, фактично кримінальна ситуація продовжує погіршуватися. І якщо вона не знаходить свого адекватного відтворення у статистичних показниках, то це обумовлено низкою обставин: суттєвою лібералізацією покарання і правозастосовної практики в цілому; неповним охопленням органами кримінальної юстиції усього масиву правопорушень (органами досудового слідства розслідується менше третини злочинів, які стали їм відомі); високим рівнем латентності, обумовленої не тільки правовою анемією суспільства, але і корупцією в правоохоронних і судових органах.

Друга. Головним плацдармом, на якому розгортаються кримінальні баталії, є економіка. Але виявлення злочинів у цій сфері знаходиться на вкрай низькому рівні. Реальні масштаби злочинності у сфері економіки досягли такого рівня, що вона

стала визначати характер і напрямки реалізації реформ не тільки у сфері економіки, а навіть у системі державного будівництва і правоохоронної діяльності.

Третя. Українська злочинність вже вийшла за межі національних кордонів і нанесла відчутного удару по престижу країни та її національній безпеці. Власне кажучи, сьогодні країна вже стоїть перед дилемою: або вона капітулює перед натиском організованої злочинності у сфері економіки і буде жити за законами кримінального співтовариства, або знайде в собі сили переломити ситуацію. Без перебільшення можна стверджувати, що ця проблема вийшла на передній план соціальних сподівань українського суспільства. І в цьому плані потребує суттєвого прояснення – яку модель розвитку суспільства, на яку продуцуються крива криміналізації, ми бажаємо вибрати, наскільки суспільство спроможне реалізувати антикримінальну модель розвитку.

Аналізуючи офіційні статистичні джерела, показники соціально-економічного становища країни, можна спрогнозувати, що найближчим часом зменшення рівня злочинності в країні не відбудеться. Причини цього, на нашу думку, полягають у недостатній ефективності діяльності правоохоронних органів і всього суспільства щодо запобігання та протидії злочинності в країні.

Список використаних джерел

1. *Лунеев В.В.* Преступность XX века. – Изд. 2-е пере раб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – с. 235–236; *Експрес-інформація* про стан злочинності в Україні за 12 місяців 2003 р.; *Експрес-інформація* про стан злочинності в Україні за 12 місяців 2004 р.; *Експрес-інформація* про стан злочинності в Україні за 12 місяців 2005 р.; *Експрес-інформація* про стан злочинності в Україні за 12 місяців 2006 р.
2. *Кальман О.Г.* Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: Монографія. – Х.: Гімназія, 2003. – с. 52; *Гега П., Доля Л.* Криміногенна ситуація в Україні за роки її незалежності // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 12. – С. 89.
3. *Вісник Верховного Суду України.* – № 6 (82), 2007 – с. 36–37.
4. *Гега П., Доля Л.* Криміногенна ситуація в Україні за роки її незалежності // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004, № 12. – С. 89; *Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії* / За ред. проф. Кальмана О. Г. – Х.: Вид-во “Новасофт”, 2005. – С. 133.
5. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини: Підручник* / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд; За ред. проф. І.М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – С. 246.

The article is devoted to the consideration of the basic parameters of official criminal-legal statistics and of the basic tendencies of crime development in independence Ukraine. The authors give attention to the criminological characteristic of crime in sphere of economics, organized and official crime, they consider the problems of crime counteraction and give some propositions.